

2020 M. KOVO 30 D.

Institucinės globos Pertvarkos I-ojo etapo vertinimas

SANTRAUKA

Paslaugų sutartis yra bendrai finansuojama iš Europos socialinio fondo ir nacionalinio biudžeto lėšų pagal Veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ priemonę Nr. 08.4.1-ESFA-V-405 „Institucinės globos pertvarka“, o Paslaugos teikiamos Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu.

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

VERTINIMO TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Institucinės globos pertvarka (*toliau – Pertvarka*) apima perėjimą nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia ir tėvų globos netekusiems vaikams. Pertvarkos strateginis tikslas – kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui – augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje¹.

Šio **vertinimo tikslas** – įvertinti Pertvarkos I-ąjį etapą, apimantį 2014–2019 m. laikotarpį. Pertvarkos I-asis etapas daugiausiai realizuojamas per 2014–2020 m. Europos socialinio fondo (ESF) lėšomis finansuojamą projektą „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“ (Nr. 08.4.1-ESFA-V-405-01-0001), įgyvendinamą Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (VVTAIT) kartu su partneriu Neįgalųjų reikalų departamentu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (NRD). Šio projekto (*toliau – Pertvarkos projekto*) tikslas – sukurti sąlygas, reikalingas veiksmingos perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos kūrimui ir įgyvendinimui Lietuvoje.

Pertvarkos I-ojo etapo **vertinimui keliami 5 uždaviniai**:

1. Įvertinti bendruomenines paslaugas gaunančių (bendruomeniniuose vaikų globos namuose (*toliau – BVGN*) gyvenančių) likusių be tėvų globos vaikų (įskaitant kūdikius) socialinių įgūdžių ir gyvenimo kokybės pokytį;
2. Įvertinti bendruomenines paslaugas gaunančių (grupinio gyvenimo namuose (*toliau – GGN*) ir apsaugotame būste (*toliau – AB*) gyvenančių) asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia socialinių įgūdžių ir gyvenimo kokybės pokytį;
3. Įvertinti bendruomenines paslaugas teikiančių (BVGN, GGN ir AB dirbančių) darbuotojų kompetenciją ir motyvaciją;
4. Įvertinti veikiančių GGN asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia teikiamų paslaugų efektyvumą;
5. Įvertinti, kaip įgyvendinamas Pertvarkos strateginis tikslas – kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje.

¹ LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymas Nr. A1-83 „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“.

VERTINIMO IMTIS IR METODAI

BVGN GYVENANČIŲ TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ IR GYVENIMO KOKYBĖS POKYTIS

Uždavinio, kuriuo siekiama įvertinti BVGN gyvenančių tėvų globos netekusių vaikų socialinių įgūdžių ir gyvenimo kokybės pokytį, objektas – **ne mažiau kaip 6 mėn. veikiantys BVGN²**. Vertinimo imtį sudaro **36 BVGN**, įsteigti skirtingo tipo įstaigų (25 – savivaldybių biudžetinių įstaigų, 8 – nevyriausybių organizacijų (NVO), 3 – valstybinių globos įstaigų), veikiantys skirtingose gyvenamosiose vietovėse (14 – didžiuosiuose miestuose, 11 – rajonų centruose, 11 – kaimiškose vietovėse). Vertinimui pasitelkti duomenų rinkimo ir analizės metodai apima interviu su BVGN globotiniais ir socialiniais darbuotojais, BVGN globotinių ir socialinių darbuotojų anketines apklausas, BVGN aplinkos ir socialinių interakcijų stebėjimą, ekspertinį vertinimą. Vertinimo metu analizuoti duomenys apie **205 BVGN gyvenančius tėvų globos netekusius vaikus**.

GGN IR AB GYVENANČIŲ ASMENŲ SU PROTO IR (AR) PSICHIKOS NEGALIA SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ IR GYVENIMO KOKYBĖS POKYTIS

Uždavinio, kuriuo siekiama įvertinti GGN ir AB gyvenančių asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia socialinių įgūdžių ir gyvenimo kokybės pokytį, objektas – **ne mažiau kaip 6 mėn. veikiantys GGN ir AB³**. Vertinimo imtį sudaro **13 GGN suaugusiems asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia**, įsteigti 12 valstybinių socialinės globos įstaigų, veikiantys skirtingose gyvenamosiose vietovėse (4 – didesniuose miestuose, 6 – rajonų centruose, 3 – kaimiškose vietovėse), ir **6 AB**, įsteigti NVO, veikiantys Vilniuje, Utenoje ir Tauragėje. Vertinimui pasitelkti duomenų rinkimo ir analizės metodai apima interviu su GGN ir AB gyventojais bei socialiniais darbuotojais, GGN socialinių darbuotojų anketinę apklausą, GGN aplinkos ir socialinių interakcijų stebėjimą, ekspertinį vertinimą. Vertinimo metu analizuoti duomenys apie **105 GGN ir 8 AB gyvenančius asmenis su proto ir (ar) psichikos negalia**.

BENDRUOMENINES PASLAUGAS TEIKIANČIŲ DARBUOTOJŲ KOMPETENCIJA IR MOTYVACIJA

Uždavinio, kuriuo siekiama įvertinti bendruomenines paslaugas teikiančių darbuotojų kompetenciją ir motyvaciją, objektas – **darbuotojai, perėję dirbti iš institucinės globos į alternatyvias bendruomenines paslaugas (BVGN, GGN ir AB)**. Vertinimui pasitelkti duomenų rinkimo ir analizės metodai apima BVGN ir GGN socialinių darbuotojų anketines apklausas, BVGN ir GGN socialinių darbuotojų vadovų anketines apklausas, interviu su BVGN, GGN, AB socialiniais darbuotojais. Vertinimo metu analizuoti **104 bendruomenines paslaugas teikiančių socialinių darbuotojų kompetencijos įsivertinimai** (89 BVGN, 15 GGN) ir **75 šių darbuotojų vadovų atlikti jų kompetencijos įvertinimai** (64 BVGN, 11 GGN), vertinta **45 bendruomenines paslaugas teikiančių socialinių darbuotojų** (30 BVGN, 13 GGN, 2 AB) **motyvacija**.

² Skaičiuojant iki Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimo pradžios 2019 m. rugsėjo 5 d.

³ Skaičiuojant iki Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimo pradžios 2019 m. rugsėjo 5 d.

GGN VEIKLOS EFEKTYVUMAS

Uždavinio, kuriuo siekiama įvertinti GGN veiklos efektyvumą, objektas – **ne mažiau kaip 6 mėn. veikiantys GGN⁴, įsteigti valstybinių socialinės globos įstaigų**. Vertinimui pasitelkti duomenų rinkimo ir analizės metodai apima stebėsenos duomenų, statistinę ir lyginamąją analizę, interviu su GGN įsteigusiu socialinės globos įstaigų administracijų atstovais, metaanalizę ir ekspertinį vertinimą. Vertinimo imtį sudaro **24 GGN**, įsteigti 14 valstybinių socialinės globos įstaigų, veikiantys 13 savivaldybių. Vertinami GGN apima **20 GGN suaugusiems asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia** ir **4 GGN vaikams su proto ir (ar) psichikos negalia**.

PERTVARKOS PAŽANGA

Uždavinio, kuriuo siekiama įvertinti Pertvarkos pažangą, objektas – Pertvarkos metu plėtojamoms ir bandomoms **naujų formų bendruomeninės paslaugos Pertvarkos tikslinėms grupėms**. Analizuojamos paslaugos tėvų globos netekusiems vaikams – **budintys globotojai, globos centras, BVGN, palydimoji globa**, asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia – **GGN, AB, atvejo vadyba vaikams su proto ir (ar) psichikos negalia, asmeninis asistentas asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia, laikinas atokvėpis, įdarbinimas su pagalba**. Vertinimui pasitelkti duomenų rinkimo ir analizės metodai apima stebėsenos ir statistikos duomenų, dokumentų ir antrinių šaltinių analizę, interviu su GGN įsteigusiu socialinės globos įstaigų administracijų atstovais, savivaldybių administracijų socialinių paslaugų skyrių atstovų anketinę apklausą, reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą, fokusuotas grupines diskusijas su Pertvarkoje dalyvaujančių institucijų ir įstaigų, naujų formų bendruomenines paslaugas teikiančių NVO, Pertvarkos tikslines grupes atstovaujančių NVO atstovais, fokusuotas grupines diskusijas savivaldybėse, kuriose įsteigti GGN, lyginamąją analizę ir ekspertinį vertinimą.

PAGRINDINĖS VERTINIMO IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

BVGN GYVENANČIŲ TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ IR GYVENIMO KOKYBĖS POKYTIS

Tėvų globos netekę vaikai persikėlimą į BVGN ir gyvenimo sąlygas juose **vertina teigiamai**. Persikėlimas iš institucinių globos namų į BVGN sudaro sąlygas daug geriau tenkinti pagrindinius be tėvų globos likusių vaikų poreikius, reikšmingai prisideda prie globotinių savarankiškumo stiprinimo ir pasirengimo savarankiškam gyvenimui, sudaro palankesnes sąlygas globotinių emociniams poreikiams tenkinti. Gyvenimas BVGN **iš esmės atitinka geriausių globotinių interesus ir dažniausiai tinkamai atliepia jų individualius poreikius**. Pokyčiai, susiję su tėvų globos netekusių vaikų persikėlimu į BVGN, yra tvarūs, nes sudaro daug geresnes galimybes asmeninei bei socialinei globotinių raidai, skatina globotinių integraciją į bendruomenę ir didina reikalingų paslaugų bendruomenėje prieinamumą. Vis dėlto, BVGN išliko tam tikras **institucinis palikimas**: smulkmeniška tvarkos ir maisto kontrolė, daug dokumentacijos, dienotvarkė ir „grįžimo“ sąsiuviniai, budėjimai, bendros vaikų globos namų taisyklės, vaikų hierarchija, vaikų namų „etiketė“, „valdžios“ vizitai.

⁴ Skaičiuojant iki Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimo pradžios 2019 m. rugsėjo 5 d.

BVGN GYVENTOJŲ POREIKIŲ UŽTIKRINIMAS

Pagrindiniai globotinių poreikiai (apgyvendinimo, maitinimo, saugumo, sveikatos priežiūros, švietimo) BVGN yra **sėkmingai tenkinami**. **Galimybės tenkinti globotinių individualius poreikius** persikėlus į BVGN **labai pagerėjo**: geresnės buities, maitinimo ir poilsio sąlygos, didesnės globotinių privatumo užtikrinimo galimybės, užmezgami artimesni, emociškai svarbūs santykiai su darbuotojais ir kitais globotiniais, globotiniams suteikiama daugiau laisvės. Patenkinus pagrindinius globotinių poreikius, svarbūs tampa sudėtingesni globotinių poreikiai.

Prieraišių santykių puoselėjimas

Persikėlimas į BVGN padeda globotiniams užmegzti glaudesnius prieraišius santykius, įgyti pasitikėjimo, atsiverti. BVGN globotinių tarpusavio santykiai dažniausiai pagerėjo ir tapo artimesni dėl patogesnių gyvenimo sąlygų, mažesnio vaikų skaičiaus, didesnio privatumo, ramybės. Visgi kai kuriuose BVGN tarp globotinių **trūksta artimumo ir pasitikėjimo, pasitaiko grubaus bendravimo, smurto ir patyčių**. Be to, ne visuose BVGN atsižvelgiama į globotinių suderinamumą pagal amžių ar lytį. BVGN gyvenančių tėvų globos netekusių vaikų santykiai su BVGN darbuotojais pagerėjo, tapo artimesni, yra pagrįsti pagarba ir pasitikėjimu. Vis dėlto, **ryšių su biologinės šeimos nariais stiprinimui BVGN galėtų būti skiriama daugiau dėmesio**, nes ne visada seserys ir broliai apgyvendinami kartu, kartais globotiniai išskeliami toliau nuo šeimos gyvenamosios vietos, trūksta artimų giminių įsitraukimo į vaiko gyvenimą.

Pagalba sprendžiant psichologines problemas

Nors persikėlimas į BVGN teigiamai veikia globotinių psichologinę būseną ir asmenybės raidą, didelė dalis BVGN gyvenančių tėvų globos netekusių vaikų, ypač paauglių, **turi emocinių ir elgesio problemų**, santykinai didelė jų dalis **pasizymi delinkventiniu elgesiu, vartoja psichoaktyvias medžiagas**. Beveik visi BVGN globotiniai turi trauminę šeimos gyvenimo patirtį. BVGN gyvenantys tėvų globos netekę vaikai nori spręsti asmenines problemas, išsako psichologinės pagalbos poreikį, tačiau tinkamos psichologinės pagalbos galimybių trūksta. **Pagalba sprendžiant asmenines psichologinio pobūdžio problemas** išlieka svarbus **nepakankamai tenkinamas BVGN globotinių poreikis**.

Pagalba mokymosi procese

Mokyklos lankymas ir pažanga mokantis įvardijami kaip vieni pagrindinių BVGN globotinio poreikių. BVGN gyvenantys tėvų globos netekę vaikai mokykloje dėl savo šeimos padėties ir socialinio statuso gana dažnai **patiria priekabiavimą ir patyčias**. Patyčios ir nesėkmės mokantis mažina mokyklos lankymo bei mokymosi motyvaciją. BVGN vaikams pagal galimybes teikiama pagalba mokantis, tačiau ji yra nepakankama. Nemaža dalis vaikų, taip pat turintys specialiųjų poreikių, prašo pagalbos ruošiant pamokas, mokantis. Dėl didelio globojamų vaikų skaičiaus, kitų pareigų sąlygoto krūvio, dalykinių kompetencijų stokos BVGN socialinių darbuotojų **galimybės teikti BVGN globotiniams pagalbą mokantis yra ribotos**.

BVGN GYVENTOJŲ INTEGRACIJA Į BENDRUOMENĘ

Bendruomenės požiūris

Nors tik įsikūrus bendruomenė į BVGN dažnai žiūrėdavo įtariai, turėjo išankstinių neigiamų nuostatų, su laiku didžiojoje dalyje **BVGN santykiai su bendruomene normalizavosi**. BVGN ir bendruomenės santykiai dažniau yra geresni rajonų centruose ir kaimiškose vietovėse, kur bendruomenės yra stipresnės ir geriau organizuotos. Dažniausiai kaimynų požiūris į BVGN yra palankus arba neutralus, nesutarimai su kaimynais yra pavieniai. Stebima **teigiama BVGN santykių su kaimynais dinamika**, prie kurios prisideda BVGN darbuotojų ir globotinių pastangos užmegzti santykius, bendrauti ir rasti vietą bendruomenėje. Vis dėlto, visuomenėje būdingos **išankstinės neigiamos, nesubalansuotos nuostatos globojamų vaikų atžvilgiu**. Pastarieji dėl savo šeimos padėties patiria diskriminaciją ir atskirtį.

Bendruomeniniai ištekliai

BVGN gyvenančių tėvų globos netekusių vaikų **integracija į bendruomenę pagerėjo**: žymiai daugiau paslaugų tapo prieinamos, išsiplėtė bendravimo, įtraukties į bendruomenės gyvenimą galimybės, sumažėjo globotinių patiriama stigmatizacija bendruomenėje ir mokykloje. Vis dėlto, **paslaugų prieinamumas labai skiriasi priklausomai nuo gyvenamosios vietovės tipo**. Kaimiškose vietovėse įsikūrusių BVGN globotinių popamokinės veiklos galimybės yra labai ribotos, susiduriama su transporto problemomis, paslaugų pasiūla yra mažesnė, o jų prieinamumas – ženkliai prastesnis. Dideliuose miestuose lengviau prieinamos ir įvairesnės laisvalaikio leidimo galimybės, BVGN globotiniams reikalingos paslaugos, tačiau didelių miestų bendruomenės yra menkiau organizuotos, formalesnės, susvetimėjusios, todėl į jas sunkiau integruotis. Optimalios BVGN integracijos į bendruomenę galimybės yra rajonų centruose ir stambesnėse gyvenvietėse, kur yra nedideli atstumai ir prieinami įvairūs bendruomeniniai ištekliai bei stipresnės vietos bendruomenės.

REKOMENDACIJOS DĖL BVGN GLOBOTINIŲ POREIKIŲ UŽTIKRINIMO IR INTEGRACIJOS

- BVGN steigti stambesnėse gyvenvietėse, išlaikant globojamo vaiko apgyvendinimo netoli jo šeimos gyvenamosios vietos principą, didesnę dėmesį skiriant globotinių suderinamumui pagal amžių, lytį, giminystės ryšius.
- Sistemingai spręsti BVGN aprūpinimo transporto priemone klausimą.
- Atsisakyti tvarkos BVGN patikrinimų, pašalinių asmenų, įskaitant stacionarios globos įstaigos administraciją, lankymosi BVGN be globotinių sutikimo; riboti, sumažinti arba atsisakyti maisto kontrolės, keičiant ją švietimu ir skatinimu; palikti daugiau laisvės BVGN nariams patiems spręsti dėl BVGN taisyklių.
- Užtikrinti globotinių galimybes gauti profesionalią psichologinę pagalbą, globotinių teisę gauti pagalbą emocinių ir elgesio sutrikimų korekcijai prilyginant globotinių teisei į asmens sveikatos priežiūrą.
- Organizuoti ir užtikrinti švietimo pagalbą specialiųjų poreikių turintiems BVGN globotiniams.
- Tobulinti BVGN socialinių darbuotojų kvalifikaciją patyčių prevencijos srityje, mokant efektyvių patyčių išvengimo strategijų.
- Šviesti ir informuoti visuomenę vaikų lygių teisių ir galimybių klausimais, komunikuoti visuomenei Pertvarkos tikslus, uždavinius ir pasiekimus, geruosius globos BVGN pavydžius.

GGN IR AB GYVENANČIŲ ASMENŲ SU PROTO IR (AR) PSICHIKOS NEGALIA SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ IR GYVENIMO KOKYBĖS POKYTIS

Asmenys su proto ir (ar) psichikos negalia savo **persikėlimą į GGN ir AB vertina palankiai**. Čia jie jaučiasi laisviau, mažiau suvaržyti, labiau atsipalaidavę, saugesni, ramesni. Gyvenimas GGN gerina asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia bendrą emocinę būseną, stiprina savarankiškumą, didina pasitikėjimą savimi, plečia bendravimo lauką. Gyvenimas AB didina psichikos negalią turinčių gyventojų saugumo jausmą, gerina sveikatos priežiūrą, skatina savarankiškumą, stiprina pasitikėjimą savimi ir kitais. Dėl šių pasikeitimų **gerėja asmenų gyvenimo kokybė ir didėja integracijos į bendruomenę galimybės**. Pokyčiai, susiję su proto ir psichikos negalią turinčių asmenų persikėlimu į GGN ar AB, yra tvarūs, nes **atliepia gyventojų individualius poreikius ir jų interesus**. Vis dėlto, GGN ir AB išliko tam tikras institucinis palikimas: dokumentacijos tvarkymas, darbuotojų polinkis taikyti tuos pačius darbo metodus, gyventojų savivertės problemos, savarankiškumo trūkumas, nuolatinės priežiūros poreikis.

GGN IR AB GYVENTOJŲ POREIKIŲ UŽTIKRINIMAS

Persikėlus gyventi į GGN ir AB asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia **individualių poreikių tenkinimas gerėjo**. GGN gyventojams buvo sudarytos daug geresnės galimybės ugdyti savarankiškumą,

mažiausiai keitėsi sveikatos priežiūros poreikių tenkinimas. AB klientų grupėje labiausiai gerėjo sveikatos priežiūros poreikių tenkinimas, mažiausiai – darbinės integracijos.

Sveikatos priežiūros poreikiai

GGN klientų **sveikatos būklė ir sveikatos priežiūra pagerėjo** dėl pagerėjusio psichologinio klimato apsigyvenus GGN, geresnio asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo ir atsakomybės už savo sveikatą prisiėmimo. AB gyventojų **sveikatos būklė ir sveikatos priežiūra pagerėjo** dėl saugumo jausmo apsigyvenus AB, geresnio asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo, didesnės jų įvairovės, galimybės savarankiškai lankytis asmens sveikatos priežiūros įstaigose, atsakomybės už savo sveikatą prisiėmimo.

Savarankiškumo stiprinimo poreikiai

GGN gyventojų **savarankiškumas iš esmės pagerėjo**, AB gyventojų – **labai pagerėjo**. GGN ir AB gyvenančių asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia savarankiškumas pagerėjo dėl pasitikėjimo savimi didėjimo, naujų atsakomybių atsiradimo, gebėjimo planuoti gerėjimo. Vis dėlto, asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia **savarankiškumas skatinamas nepilnai**. Nors GGN gyventojai, skatinant jų savarankiškumą ir atsakomybę, gauna įvairių įpareigojimų, paprastai **dienotvarkė yra bendra visiems** GGN gyventojams. GGN gyventojai įtraukiami svarstant namų išlaikymo išlaidas, bet **ne visuose GGN gali patys apsirūpinti reikiama išteklių**. Ne visi AB paslaugą gavę asmenys su psichikos negalia sugebėjo pasiekti tokį savarankiškumo lygį, kad pasibaigus AB paslaugos teikimui galėtų pradėti gyventi savarankiškai. Dėl psichikos ligos specifikos šių asmenų savarankiškumo pokyčiai vyksta pamažu, todėl **AB paslaugos teikimo trukmė dažnai yra per trumpa** stabiliam rezultatui pasiekti.

Socialinės integracijos poreikiai

GGN gyventojų **socialinės integracijos poreikio tenkinimas iš esmės pagerėjo**. GGN gyventojų tarpusavio santykiai pagerėjo dėl nedidelio gyventojų skaičiaus, artimesnio, glaudesnio bendravimo, bendro tvarkymosi su kasdieninio gyvenimo iššūkiais. GGN gyventojų santykiai su socialiniais darbuotojais ir jų padėjėjais pagerėjo dėl artimesnio tarpusavio ryšio. Trečdalis GGN gyventojų neturi giminių arba ryšiai su jais yra nutrūkę, todėl dažnam GGN globotiniui būdingas **noras atkurti, palaikyti ryšius su giminaičiais**. GGN gyventojai **vangiai dalyvauja bendruomenėje ir kaimynystėje vykstančiuose procesuose**, nors kai kuriose savivaldybėse ar seniūnijose sulaukia pagalbos iš vietinės valdžios. GGN gyventojų santykis su kaimynais ir bendruomene yra palankus, nors vyrauja **išankstinės neigiamos visuomenės nuostatos neįgaliųjų atžvilgiu, tendencingas informacijos pateikimas žiniasklaidoje ir bendra informacijos apie šią tikslinę grupę stoka**. Dauguma GGN gyventojų linkę daugiausiai bendrauti tarpusavyje, su kitų GGN gyventojais ir vietinėmis neįgaliųjų organizacijomis. AB gyventojai taip pat nesijaučia pakankamai komfortiškai bendruomenėje, todėl daugiau bendrauja su žmonėmis iš sau įprastos aplinkos. Tai, kad asmenys su proto ir (ar) psichikos negalia **lieka uždaramo neįgaliųjų bendravimo rate**, trukdo formuotis santykiams su kitais bendruomenės nariais bei integruotis į bendruomenę.

Darbinės rehabilitacijos poreikiai

GGN ir AB gyventojų **darbinės rehabilitacijos poreikių tenkinimas nepasiteikė**. Galimybių dirbti ar mokytis profesijos daugiausia turi didžiųjų miestų gyventojai. GGN ir AB gyventojams suteikta galimybė dalyvauti profesinės rehabilitacijos programose, tačiau pastarosios yra labiau orientuotos į fizinę negalią turinčius asmenis – **trūksta darbinės rehabilitacijos paslaugų asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia**. Be to, kai kurios **darbinės rehabilitacijos programos neatitinka šiuolaikinės darbo rinkos poreikių**, todėl įgytos žinios ir įgūdžiai lieka nepritaikyti. GGN gyventojų **motyvaciją dirbti** taip pat **mažina** tai, kad 80 proc. visų neįgalus asmenys pajamų, įskaitant darbinę, atitenka globos įstaigai.

GGN IR AB GYVENTOJŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMAS

Teisė pasirinkti gyvenamąją vietą

Jungtinių Tautų (JT) neįgaliųjų teisių konvencijos 19 str. apibrėžiama neįgaliųjų teisė gyventi bendruomenėje ir pasirinkti savo gyvenamąją vietą. GGN gyventojų **teisė pasirinkti gyvenamąją vietą užtikrinama nepilnai**. Jiems suteikiama galimybė pasirinkti, ar persikelti į bendruomenę, ar likti stacionarioje globos įstaigoje, tačiau nesuteikiama galimybė apsigyventi kitų socialinės globos įstaigų įsteigtuose GGN arba pasinaudoti kitomis apgyvendinimo su parama paslaugomis bendruomenėje.

Teisė į darbą

JT neįgaliųjų teisių konvencijos 27 str. apibrėžiama neįgaliųjų teisė į galimybę užsidirbti pragyvenimui iš laisvai pasirinkto darbo ar laisvai priimto darbo pasiūlymo darbo rinkoje ir darbo aplinkoje, kuri yra atvira, tinkama visiems ir prieinama neįgaliesiems. GGN gyventojų **teisė į darbą ir teisingą darbo užmokestį užtikrinama nepilnai**. Darbo vietų, kur galėtų dirbti nepilno darbingumo asmenys, pasiūla nėra didelė. Dažniausiai tai – nekvalifikuoti, mažai apmokami darbai. Be to, net ir nuo to menko atlyginimo už darbą 80 proc. atitenka globos įstaigai, todėl klientas negauna visų savo uždirbtų pinigų.

Teisė į privatumą

JT neįgaliųjų teisių konvencijos 22 str. apibrėžiama neįgaliųjų teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, apimanti nesikišimą į privatų ar šeimos gyvenimą, būsto neliečiamybę, susirašinėjimo ar kitokių formų bendravimo slaptumą ir asmens duomenų konfidencialumą. GGN ir AB viduje klientų **privatumas užtikrinamas**, tačiau o AB paslaugos apraše esantis nurodymas pranešti kaimynams ir policijai, kad AB gyvena asmenys su psichikos negalia, **pažeidžia neįgaliųjų teisę į asmens privatumą ir asmens duomenų konfidencialumą**.

Teisė naudotis paslaugomis

JT neįgaliųjų teisių konvencijos 19 str. apibrėžiama neįgaliųjų teisė naudotis įvairiomis namuose, gyvenamojoje vietoje ir bendruomenėje teikiamomis paslaugomis, bendruomenei skirtomis viešosiomis paslaugomis ir patogumais. GGN ir AB gyventojams **užtikrinama teisė naudotis paslaugomis** tiek GGN ir AB viduje, tiek bendruomenėje. Jie yra informuojami apie bendruomenėje teikiamas paslaugas ir **gali rinktis**, kokiose veiklose dalyvauti. GGN gyventojai naudojami įvairesnėmis paslaugomis, o AB gyventojai gauna labiau jų poreikiams pritaikytas paslaugas. Didžiuosiuose miestuose įsikūrusių GGN gyventojams užtikrinama didesnė paslaugų pasiūla ir lengvesnis jų prieinamumas. AB klientams dėl ribotų finansinių galimybių labiau prieinamos nemokamos paslaugos.

REKOMENDACIJOS DĖL GGN IR AB GYVENTOJŲ POREIKIŲ IR TEISIŲ UŽTIKRINIMO

- Pritaikyti AB paslaugos teikimo trukmę pagal psichikos negalią turinčių asmenų poreikius ir ligų ypatumus.
- Padėti GGN gyventojams ieškoti giminių, skatinti juos palaikyti ryšius su artimaisiais, bendraujant tiek tiek gyvai, tiek virtualiai bei įtraukiant giminaičius į GGN vykstančius procesus.
- Plėsti GGN ir AB gyventojų bendravimo ratą ir aplinką, organizuojant daugiau veiklų su visais visuomenės nariais.
- Skatinti aktyvų bendravimą ir bendradarbiavimą tarp asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia globos įstaigų ir visuomenės, komunikuoti visuomenei Pertvarkos tikslus ir pasiekimus, gerąją GGN patirtį.
- Rengti asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia ir šiuolaikinės darbo rinkos poreikiams labiau pritaikytas darbinės reabilitacijos programas.
- GGN steigti arčiau didžiųjų miestų ar vietinių pramonės centrų, o kaimiškose vietovėse efektyviau organizuoti GGN gyventojų pavėžėjimą iki bendruomeninių paslaugų teikimo vietų.

- Visas darbinės pajamas palikti dirbančio GGN gyventojų dispozicijai.
- Sudaryti tinkamas sąlygas GGN steigti kitiems juridiniams asmenims bendruomenėje, įskaitant NVO.
- AB paslaugos aprašo projekte atsisakyti nurodymo informuoti kaimynus ar policiją apie apgyvendintą neįgalųjį.

BENDRUOMENINES PASLAUGAS TEIKIANČIŲ DARBUOTOJŲ KOMPETENCIJA IR MOTYVACIJA

DARBUOTOJŲ KOMPETENCIJA

Darbuotojų bendrosios ir dalykinės kompetencijos

BVGN socialinių darbuotojų **bendrosios** kompetencijos vertinamos kaip **tinkamos**. Nepaisant to, svarbu stiprinti šių darbuotojų tarpasmeninius, lyderystės ir komandinio darbo įgūdžius, organizacinius gebėjimus. Kai kuriems darbuotojams trūksta motyvacijos ir drąsos veikti savarankiškai, imtis pokių ir juos įgyvendinti, priimti naują požiūrį. BVGN socialinių darbuotojų **dalykinės** žinios, gebėjimai ir vertybinės nuostatos vertinamos kaip **tinkamos** darbui teikiant bendruomenines paslaugas. Svarbiausia tobulintina BVGN socialinių darbuotojų dalykinių kompetencijų sritis yra gebėjimų dirbti su vaiko biologine šeima stiprinimas, pradedant žiniomis apie socialinį darbą su vaiko šeima bei darbo su šeima metodus ir baigiant motyvacija dirbti su šeima. Taip pat svarbu stiprinti BVGN socialinių darbuotojų žinias apie vaikų ir paauglių psichologiją, lytinę brandą, patyčių prevenciją, vaikų parengimą savarankiškam gyvenimui, tobulinti konsultavimo įgūdžius ir gebėjimą padėti vaikams įveikti skaudžios praeities pasekmes bei skatinti vaikus mokytis, streso ir konfliktų valdymo gebėjimus.

GGN socialinių darbuotojų **bendrosios** kompetencijos vertinamos kaip **tinkamos ir pakankamos** darbui teikiant bendruomenines paslaugas. Nepaisant to, svarbu ugdyti šių darbuotojų Pertvarkos tikslų ir principų supratimą, atvirumą pokyčiams, lankstumą, stiprinti jų pasitikėjimą savimi ir drąsą imtis iniciatyvos, tobulinti tarpasmeninius įgūdžius ir organizacinius gebėjimus. GGN socialinių darbuotojų **dalykinės** kompetencijos, nors vertinamos ir palankiai, **ne visada yra pakankamos** geresnei klientų integracijai į bendruomenę pasiekti. GGN socialiniams darbuotojams trūksta žinių apie darbą su specifiniais klientais, klientų šeimos planavimą ir lytinį gyvenimą, gebėjimų ir žinių, reikalingų klientų profesiniam konsultavimui bei darbui su klientų artimaisiais, geresnio klientų psichologinių ir socialinių poreikių supratimo, noro inicijuoti pokyčius kliento gyvenime ir siekti geresnės jo integracijos į bendruomenę.

Bendruomenines paslaugas teikiančių socialinių darbuotojų **kompetencija** yra **tinkama ir didžiaja dalimi atitinka teikiamų paslaugų turinį**. Vis dėlto, perėjus prie bendruomeninių paslaugų teikimo labai pasikeitė socialinių darbuotojų atsakomybės ir darbo pobūdis, todėl išaugo jų poreikis įgyti naujų žinių ir įgūdžių. Visiems socialiniams darbuotojams bendrai aktualūs bendravimo, organizaciniai, stresinių situacijų ir konfliktų valdymo gebėjimai, jaučiamas psichologijos žinių ir gebėjimų stygius, lytinio švietimo spragos.

REKOMENDACIJOS DĖL DARBUOTOJŲ KOMPETENCIJOS STIPRINIMO

- Plėsti bendruomenines paslaugas teikiančių socialinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programų turinį, padidinti kompetencijoms tobulinti skirtų valandų skaičių.
- Sudaryti galimybę socialiniams darbuotojams tobulinti organizacinius, komandinio darbo gebėjimus, vadovavimo ir derybų įgūdžius.
- Organizuoti socialinių darbuotojų kompetencijos tobulinimą darbo su kliento šeima gebėjimų stiprinimui.

DARBUOTOJŲ MOTYVACIJA

Darbuotojų motyvaciją lemiantys veiksniai

BVGN, GGN, AB socialinių darbuotojų **motyvacija** teikti bendruomenines paslaugas yra **aukšta** ir Pertvarkos proceso metu **didėjo**. Tai nulėmė išsipildę darbuotojų lūkesčiai ir nepasiteisinusios baimės bei nuogąstavimai Pertvarkos atžvilgiu, stebima globotinių pažanga, padidėjęs darbuotojų savarankiškumas, pasikeitusi psichologinė darbo atmosfera, savo darbo reikšmės ir svarbos pajautimas, patenkinti altruistiniai poreikiai. Daugiau kaip pusė socialinių darbuotojų **Pertvarką vertina puikiai**. Jų nuomone, svarbiausi pokyčiai susiję su pagerėjusia globotinių savijauta ir emocine būsena, padidėjusiu jų savarankiškumu, atsakingumu ir saviverte bei galimybėmis integruotis į visuomenę, taip pat – pačių darbuotojų emocinės būsenos pagerėjimu, atsivėrusiomis perspektyvomis, geresniu darbo prasmės pajautimu.

Vis dėlto, socialinių darbuotojų **motyvaciją** labiausiai **mažina** neadekvatus įdedamoms pastangoms darbo užmokestis, per didelis darbo krūvis ir personalo (ypač BVGN) trūkumas, nepilnas atsiskyrimas nuo stacionarios globos įstaigos, maža paslaugų bendruomenėje pasiūla, gerosios patirties sklaidos trūkumas. Taip pat pasigendama aiškaus bendruomeninių globos namų darbo reglamentavimo – nėra apibrėžtas darbuotojų elgesys kritinėse, konfliktinėse situacijose, todėl darbuotojai jaučiasi nesaugiai. Mažą darbo užmokestį kol kas kompensuoja galimybė dirbti mėgstamą darbą, tačiau jis yra pagrindinė ketinimų keisti darbą priežastis.

REKOMENDACIJOS DĖL DARBUOTOJŲ MOTYVACIJOS STIPRINIMO

- Nedidinti BVGN globojamų vaikų skaičiaus BVGN – apsiriboti 6 vaikais be specialiųjų poreikių, o esant vaikų su specialiaisiais poreikiais mažinti BVGN globotinių skaičių arba didinti BVGN darbuotojų skaičių, priimant papildomus darbuotojus darbui su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais.
- Ieškoti galimybių didinti darbuotojų darbo užmokestį.
- Gerinti darbo reglamentavimą, parengiant pavyzdinius darbo bendruomeninėje globos įstaigoje nuostatus, pareiginius nuostatus, elgesio algoritmus kritinėms situacijoms spręsti.

GGN VEIKLOS EFEKTYVUMAS

GGN STEIGIMO IŠŠŪKIAI

Iššūkiai steigiant GGN

Praktinių deinstitutionalizacijos įgyvendinimo gairių trūkumas. Nepaisant SADM ir Pertvarkos regionų ekspertų aktyviai vykdyto komunikavimo apie Pertvarkos tikslus ir numatomą eigą, pertvarkomos socialinės globos įstaigos pasigedo konkretesnės ir išsamesnės informacijos apie praktinius GGN steigimo žingsnius – nekilnojamojo turto įsigijimą ir registravimą, darbuotojų ir gyventojų atranką, paslaugų organizavimą ir kt.

Skuba vykdant deinstitutionalizaciją. Daugeliu atvejų GGN steigimas buvo skubotas, paskatintas tokių aplinkybių, kaip biudžetinių metų pabaigoje netikėtai atsiradęs valstybės biudžeto lėšų GGN steigimui reikalingo būsto įsigijimui prieinamumas. Tai sąlygojo iššūkius per trumpą laikotarpį rasti GGN steigimui tinkamą nekilnojamoją turtą, tinkamai atrinkti GGN darbuotojus bei gyventojus ir kt.

Globos sistemos darbuotojų skepticizmas deinstitutionalizacijos atžvilgiu. Pertvarkomų socialinės globos įstaigų darbuotojai nuogąstavo dėl santykinai didesnio jų savarankiškumo ir didesnės atsakomybės už globojamus asmenis poreikio perėjus dirbti į GGN, nerimavo dėl galimo bendruomenės pasipriešinimo GGN steigimui, baiminosi prarasti darbo vietą.

Neigiama globojamų asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia reakcija į deinstitutionalizaciją. Kai kurie pertvarkomų socialinės globos įstaigų globotiniai nesiryžo apsigyventi GGN, nuogąstaudami dėl fizinės aplinkos ir jiems įprastos tvarkos pokyčių, turimų socialinių ryšių su kitais globotiniais ir bendruomene praradimo bei nesugebėjimo gyventi savarankiškiau perėjus gyventi į GGN.

Ribotas reikalingo nekilnojamojo turto prieinamumas. Steigiant pirmuosius GGN 2017–2018 m. nekilnojamojo turto rinkoje prieinami būstai pardavimui ar nuomai daugiausiai buvo nepakankamo ploto, netinkamo išplanavimo, nepakankamai ekonomiškai. Dėl to kai kurie socialinės globos įstaigų įsigyti nekilnojamojo turto objektai reikalavo papildomų išlaidų jų remontui ir įrengimui, santykinai didesnių išlaikymo sąnaudų.

Neigiamas visuomenės požiūris asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia atžvilgiu. Globos namų gyventojų stigmatizavimas visuomenėje apsunkino GGN reikalingo nekilnojamojo turto paiešką, kadangi kai kurie būstų savininkai nesutiko nuomoti ar parduoti savo nekilnojamojo turto asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia globos įstaigos steigimui. Su kaimynų ir bendruomenių pasipriešinimu susidurta ir globotiniams apsigyvenant GGN.

REKOMENDACIJOS DĖL GGN STEIGIMO

- Stiprinti GGN dirbti siekiančių asmenų (ateinančių dirbti į GGN ne tik iš pervarkomų socialinės globos įstaigų, bet ir iš išorės) įgūdžius ir gebėjimus, reikalingus darbui GGN.
- Pradėti ruošti socialinės globos įstaigose gyvenančius asmenis su proto ir (ar) psichikos negalia gyvenimui GGN, organizuojant įvairių kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymo užsiėmimus.
- Stiprinti pertvarkomų socialinės globos įstaigų administracijų atstovų nekilnojamojo turto statybos, registravimo ir susijusiais klausimais.
- Į sklypo GGN nekilnojamojo turto statybai paiešką įtraukti vietos savivaldybių administracijas, disponuojančias informacija apie žemės sklypų prieinamumą ir įvairių bendruomeninių paslaugų tinklą konkrečioje gyvenamojoje vietovėje.
- Vykdyti intensyvesnes informacines kampanijas, supažindinant visuomenę su proto ir (ar) psichikos negalią turinčiais žmonėmis, neįgaliųjų perkėlimo iš institucinės globos į bendruomenę nauda tikslinėms grupėms ir ilgalaikę socialinę grąža visuomenei.
- SADM ir savivaldybių administracijų atstovams imtis proaktyvesnio vaidmens iš anksto informuojant bendruomenes, kurių kaimynystėje planuojama steigti GGN, apie būsimus pokyčius.

GGN VEIKLOS ORGANIZAVIMO IŠŠŪKIAI

Iššūkiai organizuojant GGN veiklą

Centralizacija vykdant GGN reikalingų prekių įsigijimą. GGN vyrauja centralizuotas maisto prekių ir aprangos (58 proc. GGN), asmens higienos reikmenų (83 proc. GGN) bei vaistų ir medicinos pagalbos priemonių (92 proc. GGN) įsigijimo būdas, kai minėtas prekes perka ir GGN padalija juos įsteigusios socialinės globos įstaigos. Tai yra nesuderinama su siekiu užtikrinti GGN gyventojų individualių poreikių patenkinimą ir ugdyti jų savarankiškumą.

Pernelyg didelė GGN priklausomybė nuo jų steigėjų. Pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus ilgalaikės socialinės globos paslaugų gavėjams medikamentus gali išduoti tik licencijuoti medicinos darbuotojai. GGN dirbantys socialiniai darbuotojai ir jų padėjėjai to daryti negali, todėl GGN gyventojus medikamentais aprūpina iš socialinės globos įstaigos atvykę specialistai, nors šeimoje globojamiems asmenims vaistus išduoti turi teisę ir nekvalifikuoti šeimos nariai.

GGN žmogiškųjų išteklių valdymo iššūkiai. Susiklosčius nenumatytoms aplinkybėms – darbuotojui susirgus ar išėjus kasmetinių atostogų, GGN gyventojui susirgus ir prireikus lydėti jį į gydymo įstaigą – susiduriama su GGN darbuotojų, ypač socialinių darbuotojų, stygiumi. Taip pat GGN daugiau darbuotojų

reikia savaitgaliais, kai organizuojama mažiau paslaugų bendruomenėje ir GGN gyventojai daugiau laiko praleidžia namuose.

Ribota bendruomenėje teikiamų paslaugų pasiūla. Pagrindinių bendruomeninių paslaugų – viešojo transporto, asmens sveikatos priežiūros, švietimo ir užimtumo – prieinamumas GGN gyventojams yra pakankamai geras. Vis dėlto, GGN gyvenantiems asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia tinkamų užimtumo paslaugų bendruomenėje įvairovė yra nepakankama, o teikiamos asmens sveikatos priežiūros paslaugos ne visada atliepia tikslinės grupės asmenų poreikius.

REKOMENDACIJOS DĖL GGN VEIKLOS ORGANIZAVIMO

- Suteikti galimybę GGN gyvenantiems asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia dalyvauti įsigyjant jiems reikalingas prekes, kur įmanoma, keičiant centralizuotą veiklos vykdymui reikalingų prekių pirkimo būdą decentralizuotu.
- Įteisinti ir GGN įsteigusių socialinės globos įstaigų administracijoms iškomunikuoti galimybę GGN dirbantiems socialiniams darbuotojams išduoti medikamentus GGN gyventojams.
- Spręsti laikino GGN darbuotojų trūkumo problemą, pasitelkiant GGN įsteigusių socialinės globos įstaigos žmogiškuosius išteklius (*deinstitutionalizacijos proceso metu*), steigiant budinčių darbuotojų etatus, sudarant galimybę GGN dalintis žmogiškaisiais ištekliais, už tai atitinkamai kompensuojant (*įgyvendinus deinstitutionalizaciją*).

GGN ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ NAUDOJIMO EFEKTYVUMAS

GGN suaugusiems asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia

Remiantis metodiniais dokumentais, vienam GGN gyvenančiam suaugusiam asmeniui su psichikos negalia paslaugas turėtų teikti socialinis darbuotojas, dirbantis 0,2 etato, ir socialinio darbuotojo padėjėjas, dirbantis 0,3 etato, o asmeniui su proto negalia – socialinis darbuotojas, dirbantis 0,1 etato, ir socialinio darbuotojo padėjėjas, dirbantis 0,4 etato. **73 proc. didesnių (8–10 gyventojų turinčių) GGN suaugusiems asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia žmogiškieji ištekliai naudojami efektyviai** – nenukrypstama nuo rekomenduojamo darbuotojų etatų skaičiaus ar aptarnaujamas didesnis klientų skaičius su mažiau darbuotojų, nei rekomenduojama. **Efektyviai veikė tik 20 proc. mažesnių (4–7 gyventojų turinčių) GGN suaugusiems asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia.** Steigiant GGN daugeliu atvejų **darbuotojų atrankos procesas buvo vykdomas anksčiau ar paraleliai į GGN perkeltinų globotinių atrankos procesui**, t. y. įdarbinant GGN darbuotojus dažnu atveju dar nebuvo žinomas steigiamų GGN gyventojų skaičius ir sudėtis pagal negalios tipą. Be to, **mažesni GGN gyventojų skaičių daugeliu atvejų nulėmė ribota GGN steigimui tinkamojo nekilnojamojo turto pasiūla.**

GGN vaikams su proto ir (ar) psichikos negalia⁵

Remiantis metodiniais dokumentais, vienam BVGN⁵ gyvenančiam vaikui paslaugas turėtų teikti socialinis darbuotojas, dirbantis 0,25 etato, ir socialinio darbuotojo padėjėjas, dirbantis 0,375 etato. Tik 25 proc. GGN vaikams su proto ir (ar) psichikos negalia efektyviai naudojami žmogiškieji ištekliai socialinių darbuotojų kategorijoje, likusiuose įdarbinta daugiau (0,5–1 etato) socialinių darbuotojų, nei rekomenduojama. Visuose GGN vaikams su proto ir (ar) psichikos negalia dirbo daugiau (2–6,625 etato) socialinių darbuotojų padėjų, nei rekomenduojama. Vis dėlto, rekomenduotini darbuotojų etatų koeficientai yra numatyti bendruomeninėms globos įstaigoms, skirtoms vaikams be negalios, todėl **nuokryptai nuo**

⁵ Iki 2019 m. liepos 8 d., kuomet buvo pakeistas LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20 d. įsakymas Nr. A1-46 „Dėl Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“, BVGN, kur gyvena vaikai su negalia, buvo traktuojami kaip GGN vaikams su negalia.

rekomenduotino etatų skaičiaus yra objektyvūs – akivaizdu, kad vaikams su negalia reikia didesnės priežiūros ir, savo ruožtu, didesnio socialinių darbuotojų bei jų padėjėjų etatų skaičiaus.

REKOMENDACIJOS DĖL OPTIMALAUS GGN GYVENTOJŲ IR DARBUOTOJŲ SKAIČIAUS

- GGN suaugusiems asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia optimalus gyventojų skaičius yra 10, o darbuotojų etatų skaičius – 1 socialinis darbuotojas ir 5 socialinio darbuotojo padėjėjai.
- GGN vaikams su proto ir (ar) psichikos negalia optimalus gyventojų skaičius yra 6–8, o darbuotojų etatų skaičius – 2 socialiniai darbuotojai ir 5 socialinio darbuotojo padėjėjai.
- Tiek suaugusiųjų, tiek vaikų GGN optimalus GGN gyventojų ir darbuotojų skaičius gali kisti, priklausomai nuo gyventojų sudėties pagal negalios intensyvumą, kitas individualias charakteristikas ir poreikius, kuriuos geriausiai žino GGN įsteigusių socialinės globos įstaigų darbuotojai.

GGN FINANSINIŲ IŠTEKLIŲ NAUDOJIMO EFEKTYVUMAS

Einamosios išlaidos

Išlaidos ryšių paslaugoms⁶. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **2,68 Eur GGN suaugusiems** asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia / **3,48 Eur GGN vaikams** su proto ir (ar) psichikos negalia. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo) 40 proc. suaugusiųjų GGN (galimi bendri sutaupymai – 57,95 Eur) ir 25 proc. vaikų GGN (galimi bendri sutaupymai – 8,41 Eur). Šie nuokrypiai susiję su objektyviais ryšių paslaugų kainų skirtumais tarp regionų, kuriuose įsikūrę GGN.

Išlaidos maisto produktams. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **92,72 Eur GGN suaugusiems** asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia / **89,40 Eur GGN vaikams** su proto ir (ar) psichikos negalia. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo) 50 proc. suaugusiųjų GGN (galimi bendri sutaupymai – 1 014,25 Eur) ir 25 proc. vaikų GGN (galimi bendri sutaupymai – 110,75 Eur). Šie nuokrypiai susiję su maisto produktų įsigijimo būdų skirtumais tarp GGN.

Išlaidos transportui. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **67,08 Eur GGN suaugusiems** asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia / **5,24 Eur GGN vaikams** su proto ir (ar) psichikos negalia. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo) 12 proc. suaugusiųjų GGN (galimi bendri sutaupymai – 4 191,85 Eur) ir 67 proc. vaikų GGN (galimi bendri sutaupymai – 20,57 Eur).

Išlaidos vaistams ir medicinos pagalbos priemonėms. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **109,61 Eur GGN suaugusiems** asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia / **19,84 Eur GGN vaikams** su proto ir (ar) psichikos negalia. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo) 60 proc. suaugusiųjų GGN (galimi bendri sutaupymai – 3 941,97 Eur) ir 50 proc. vaikų GGN (galimi bendri sutaupymai – 118,05 Eur).

Išlaidos aprangai. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **17,44 Eur GGN suaugusiems** asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia / **17,27 Eur GGN vaikams** su proto ir (ar) psichikos negalia. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo) 25 proc. suaugusiųjų GGN (galimi bendri sutaupymai – 822,25 Eur) ir 25 proc. vaikų GGN (galimi bendri sutaupymai – 192,03 Eur).

Išlaidos asmens higienos reikmenims. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **7,10 Eur GGN suaugusiems** asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia / **7,88 Eur GGN vaikams** su proto ir (ar) psichikos negalia. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo)

⁶ Telefono ryšiai, internetui, televizijai.

40 proc. suaugusiųjų GGN (galimi bendri sutaupymai – 396,09 Eur) ir 75 proc. vaikų GGN (galimi bendri sutaupymai – 24,95 Eur).

Išlaidos ūkiniam inventoriui. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **12,06 Eur GGN suaugusiems** asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia / **18,52 Eur GGN vaikams** su proto ir (ar) psichikos negalia. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo) 34 proc. suaugusiųjų GGN (galimi bendri sutaupymai – 478,35 Eur) ir 33 proc. vaikų GGN (galimi bendri sutaupymai – 79,99 Eur).

Išlaidos kitoms prekėms ir paslaugoms. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **9,63 Eur GGN suaugusiems** asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia / **13,77 Eur GGN vaikams** su proto ir (ar) psichikos negalia. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo) 45 proc. suaugusiųjų GGN (galimi bendri sutaupymai – 528,78 Eur) ir 75 proc. vaikų GGN (galimi bendri sutaupymai – 54,81 Eur).

Būsto išlaikymo išlaidos

Komunalinės išlaidos⁷. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **34,62 Eur**. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo) 57 proc. visų analizuotų GGN. 62 proc. šių GGN patalpas šildė dujomis, 23 proc. GGN – kietu kuru, po vieną GGN – aeroterminiu ir centriniu šildymo būdais. Dujomis šildomų GGN potencialūs mėnesiniai sutaupymai – 389,80 Eur, kietu kuru – 437,22 Eur, aeroterminiu būdu – 19,21 Eur, centriniu šildymo būdu – 103,06 Eur. Visi kietu kuru šildomi GGN iš esmės yra neefektyvūs, todėl ateityje prioritetą reikėtų teikti patalpų šildymui dujomis.

Kitos būsto išlaikymo išlaidos. Optimalus šios kategorijos išlaidų dydis per mėnesį vienam gyventojui – **2,94 Eur**. Santykinai neefektyviai veikė (nuo išlaidų vidurkio nukrypo) 42 proc. visų analizuotų GGN. Potencialūs mėnesiniai sutaupymai – 91,21 Eur. Didėjant gyventojų skaičiui kitos būsto išlaikymo išlaidos, tenkančios vienam gyventojui, mažėja dėl masto ekonomijos efekto.

PERTVARKOS PAŽANGA

PERTVARKAI AKTUALIŲ TEISĖS AKTŲ DERMĖ

Naujų formų bendruomeninių paslaugų reglamentavimo iššūkiai

Vienas iš naujų formų bendruomeninių paslaugų teisinio reglamentavimo iššūkių – **nevienodas šių paslaugų teisinis statusas**. Dauguma Pertvarkos metu išplėtotų naujų formų bendruomeninių paslaugų yra laikomos socialinėmis paslaugomis ir dalis jų jau yra įtraukta į pagrindinius socialines paslaugas reglamentuojančius teisės aktus. Vis dėlto, kai kurios iš šių paslaugų nėra priskiriamos socialinėmis paslaugoms ir, savo ruožtu, nėra įtrauktos į Socialinių paslaugų katalogą. Tai riboja galimybes plėsti jų pasiūlą savivaldybėse, kadangi planuodamos socialinių paslaugų savo gyventojams teikimą savivaldybės yra linkusios vadovautis Socialinių paslaugų katalogu.

Kitas naujų formų bendruomeninių paslaugų teisinio reglamentavimo iššūkis – **aiškus jų pozicionavimo esamoje socialinių paslaugų sistemoje trūkumas**. Kai kuriais atvejais ne iki galo reglamentuotas šių paslaugų turinys, takoskyros su esamomis socialinėmis paslaugomis, paslaugos gavėjai ir naudos gavėjai. Be to, aktualiuose teisės aktuose kai kurie nauji socialinio darbo organizavimo metodai nepagrįstai

⁷ Šaltas vanduo, karštas vanduo, šildymas, elektros energija, dujos, šiukšlių išvežimas, bendro naudojimo patalpų ir teritorijos valymas, kitos komunalinės paslaugos, administravimo mokestis.

prilyginami socialinėms paslaugoms, kartais stebima naujų formų bendruomenines paslaugas reglamentuojančių dokumentų fragmentacija, pastarųjų pavadinimai stokoja aiškumo. Dėl to už socialinių paslaugų planavimą ir teikimą atsakingos savivaldybės neretai tas pačias paslaugas vadina skirtingai, painioja skirtingus tikslus turinčias socialines paslaugas. Tai apsunkina paslaugų apskaitą savivaldybių ar šalies mastu ir apriboja tinkamo naujų formų bendruomeninių paslaugų teikimo galimybes, kadangi savivaldybės turi įstatymiškai įtvirtintą teisę savarankiškai spręsti dėl socialinių paslaugų teikimo.

Dalies naujų formų bendruomeninių paslaugų teikimą pilna apimtimi riboja egzistuojanti teisinė bazė. Kai kuriais atvejais stebimas **naujų formų bendruomeninių paslaugų koncepcijos ir galiojančių teisės aktų prieštarumas**. Rengdamos tokių paslaugų teikimui reikalingus dokumentus atsakingos institucijos įsitikino, kad naujų paslaugų teikimo praktika neprieštarauja galiojančių teisės aktų nuostatomis, tačiau nacionalinio lygmens institucijų vidiniai išaiškinimai ne visuomet yra žinomi naujų formų bendruomenines paslaugas teikiantiems subjektams, kurie vykdydami veiklą interpretuoja tik jiems žinomus teisės aktus.

Pertvarkos rėmuose plėtojamų naujų formų bendruomeninių paslaugų teikimui aktualiai **teisinei bazei dar trūksta nuoseklumo ir aiškumo**. Iš dalies tai lemia faktas, jog kol kas vyksta intensyvus naujų paslaugų, kurias galima priskirti socialinėms inovacijoms, kūrimo, bandymo ir reglamentavimo procesas. Manytina, kad per kelerius ateinančius metus naujų formų bendruomeninių paslaugų sistema nusistovės ir susijusi teisinė bazė bus išstbulinta.

REKOMENDACIJOS DĖL NAUJŲ FORMŲ BENDRUOMENINIŲ PASLAUGŲ REGLAMENTAVIMO

- Užtikrinti naujai rengiamų naujų formų bendruomeninių paslaugų teikimui aktualių teisės aktų pavadinimų, turinio aiškumą ir suprantamumą socialines paslaugas planuojančioms institucijoms bei jas teikiantiems subjektams.
- Rengiant naujų paslaugų dokumentus ar dėl jų atsiradimo keičiant esamus teisės aktus užtikrinti visos susijusių teisės aktų sistemos suderinamumą, vienodą paslaugos sampratą, jos tikslinių grupių ir vietos socialinių paslaugų sistemoje apibrėžimą.
- Stiprinti bendradarbiavimą tarp naujų formų bendruomeninių paslaugų metodinį pagrindą rengiančių nacionalinio lygmens institucijų ir šias paslaugas teikiančių subjektų, reguliariai inicijuojant apsikeitimą informacija dėl aktualių paslaugų teisinio reglamentavimo aspektų.

PERTVARKOJE DALYVAUJANČIŲ INSTITUCIJŲ IR ĮSTAIGŲ REZULTATYVUMAS BEI EFEKTYVUMAS

Pertvarkoje dalyvaujančių institucijų ir įstaigų rezultatyvumas

Bendras Pertvarkos projektą įgyvendinančių institucijų ir įstaigų rezultatyvumas – **aukštas**, kadangi suplanuoti produktų rodikliai buvo pasiekti ar viršyti visose produktų kategorijose.

Naujų formų bendruomeninių paslaugų metodinio pagrindo rengimas ir jų teikimas. Metodiniai dokumentai ir tvarkos aprašai parengti visa (100 proc.) suplanuota apimtimi; budinčių globotojų paslauga įgyvendinta didžiąja dalimi (89 proc.) suplanuotos apimties; suplanuotas naujų socialinių paslaugų gavėjų bendras skaičius buvo ženkliai viršytas (124 proc.), tačiau didžioji dalis šių paslaugų vis dar yra teikiamos, tad suplanuoti jų gavėjų skaičiai ateityje bus dar labiau viršyti.

Pertvarkomų globos įstaigų gyventojų individualių poreikių ir darbuotojų kompetencijos bei motyvacijos vertinimas. Globos įstaigų gyventojų ir darbuotojų vertinimo metodikos parengtos visa (100 proc.) suplanuota apimtimi; individualūs poreikiai įvertinti ir individualūs planai parengti didžiąjai daliai (89 proc.) suplanuoto globos įstaigų gyventojų skaičiaus; motyvacijos ir kompetencijos vertinimas atliktas didžiąjai daliai (89 proc.) suplanuoto globos įstaigų darbuotojų skaičiaus.

Pertvarkos tikslinėms grupėms skirtų paslaugų administravimui ir teikimui reikalingų žmogiškųjų išteklių stiprinimas. Apmokyta 143 proc. suplanuoto socialines paslaugas administruojančių ir paslaugas vaikams, neįgaliesiems ir jų šeimoms (globėjams, rūpintojams) teikiančių darbuotojų skaičiaus; suplanuotas apmokytojų darbuotojų skaičius pasiektas ar viršytas dviejuose trečdaliuose darbuotojų kategorijų, o likusių kategorijų darbuotojų mokymai šiuo metu vykdomi arba vykdomi viešieji pirkimai mokymų paslaugoms įsigyti.

Pertvarkos dalyvių bendradarbiavimas. Suplanuotas Pertvarkos klasterio kūrimo ir bendradarbiavimo priemonių skaičius buvo viršytas (105 proc.); globos įstaigų pertvarkos planai parengti didžiąja dalimi (96 proc.) suplanuotos apimtys; kiti produktai (paslaugų valdymo modelis, tyrimų ataskaitos, mokymai) įgyvendinti visa (100 proc.) planuota apimtimi.

Pertvarkos viešinimas. Integruotos komunikacijos su visuomene strategija parrengta visa (100 proc.) suplanuota apimtimi; įgyvendinta absoliuti dauguma (62 proc.) suplanuotų komunikacijos su visuomene priemonių, o likusios šiuo metu yra įgyvendinamos arba vykdomi viešieji pirkimai jų įgyvendinimui reikalingoms paslaugoms įsigyti.

Pertvarkoje dalyvaujančių institucijų ir įstaigų efektyvumas

LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau – SADM) kartu su jai pavaldžiomis įstaigomis (VVTAIT, NRD, Socialinių paslaugų priežiūros departamentu (SPPD)) plėtodamos socialinėms inovacijoms priskirtinas naujų formų bendruomenines paslaugas veikė tam tikro neapibrėžtumo sąlygomis, tačiau pajėgė skubiai spręsti įvairius kylančius iššūkius ir suplanuota apimtimi sukurti numatytus produktus. Šios institucijos **veikė rezultatyviai, tačiau jų efektyvumas vertinamas kaip vidutinis** dėl kai kurių Pertvarkos produktų ribotos pridėtinės vertės, esamos teisinės bazės ir institucinės praktikos apribotų galimybių panaudoti kai kuriuos sukurtus produktus bei nepakankamo efektyvumo užtikrinant savivaldybių įtraukimą į Pertvarkos įgyvendinimą.

Naujų formų bendruomeninių paslaugų teikimo metodinių gairių trūkumas apsunkino šių paslaugų teikimą, nors naujų paslaugų teikėjams atsivėrė galimybės išbandyti inovatyvius paslaugų teikimo būdus ir priemones. Kai kuriais atvejais atsiradęs naujų formų bendruomeninių paslaugų koncepcijos ir esamos socialinių paslaugų teisinės bazės nesuderinamumas prisidėjo prie naujų paslaugų reglamentavimo aiškumo stokos, kuri nulėmė iššūkius organizuojant ir teikiant šias paslaugas savivaldybėse. Dėl teisiškai įtvirtinto savivaldybių savarankiškumo teikiant socialines paslaugas nėra mechanizmų, garantuojančių naujų formų bendruomeninių paslaugų tęstinumą pasibaigus projektiniam finansavimui, nenumatyta savivaldybių administracijų vykdomam socialinių paslaugų teikimo organizavimui ir kai kurių naujų paslaugų teikimui reikalingų žmogiškųjų išteklių plėtra.

Nepaisant santykinai didesnio pavienių savivaldybių pažangumo ir inovatyvumo teikiant naujas socialines paslaugas, bendras **savivaldybių efektyvumas** įgyvendinant Pertvarką vertinamas kaip **žemas** dėl didelės regioninės atskirties naujų formų bendruomeninių paslaugų teikime. Pertvarkos idėjos dažnai nepasiekia vietos lygmens ir savivaldybės nesuvokia tiek Pertvarkos apskritai, tiek konkrečių naujų formų bendruomeninių paslaugų poreikio. Tai nulemia nepakankamai efektyvus tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp nacionalinio ir vietos lygmens, naujų formų bendruomeninių paslaugų reglamentavimo aiškumo bei sistemingos socialinių paslaugų apskaitos savivaldybėse stoka. Be to, socialinių paslaugų teikimo srityje neretai pastebima konkurencija tarp savivaldybių ir NVO, apsunkinanti didesnę NVO įsitraukimą į socialinių paslaugų teikimą.

Kitų ministerijų (LR kultūros ministerijos, LR sveikatos apsaugos ministerijos, LR švietimo, mokslo ir sporto ministerijos) **efektyvumas** Pertvarkos kontekste taip pat vertinamas kaip **žemas**. Pradėjus realų perėjimą nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų Pertvarkos tikslinėms grupėms išryškėjo sritys, kuriose sklandžiam Pertvarkos įgyvendinimui reikalingas minėtų institucijų

indėlis. Pagrindinis **Lietuvos savivaldybių asociacijos** vaidmuo Pertvarkos plano įgyvendinime galėtų būti Pertvarkos idėjų komunikavimas savivaldybėms ir pastarųjų dalyvavimo jas įgyvendinant skatinimas. Atsižvelgiant į regioninę atskirtį teikiant naujų formų bendruomenines paslaugas savivaldybėse, manytina, kad ši institucija **veikė neefektyviai**.

REKOMENDACIJOS DĖL PERTVARKOJE DALYVAUJANČIŲ INSTITUCIJŲ IR ĮSTAIGŲ EFEKTYVUMO DIDINIMO

- Teikti metodinę pagalbą naujų formų bendruomeninių paslaugų teikėjams, jiems skirtose metodinėse gairėse detalizuojant galimus konkrečių paslaugų teikimo būdus ir priemones, gerąsias ir blogąsias praktikas ir pan.
- Užtikrinti sklandesnį tarpinstitucinį bendradarbiavimą tarp Pertvarkoje dalyvaujančių nacionalinio lygmens ir vietos lygmens institucijų, reguliariai sekant Pertvarkos įgyvendinimo vietos lygmeniu pažangą, aiškiai komunikuojant savivaldybėms jų vaidmenį įgyvendinant Pertvarkos tikslus ir konsultuojant pastarąsias dėl konkrečių naujų formų bendruomeninių paslaugų teikimo.
- Tobulinti socialinių paslaugų poreikio nustatymą ir pradėti vykdyti tokio poreikio prognozavimą savivaldybėse, parengiant socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir prognozavimo metodiką, kurios pagrindu visos šalies savivaldybės vieningai vykdytų socialinių paslaugų poreikio analizę ir viešinimą.
- Didinti tikslinių grupių informavimo apie joms aktualias socialines paslaugas efektyvumą savivaldybėse, kiekvienoje savivaldybėje sudarant ir skirtingomis formomis viešinant socialinių paslaugų žemėlapius.
- Stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą įgyvendinant Pertvarką tarp SADM ir kitų viešosios politikos sričių nacionalinių institucijų, užtikrinant įvairių bendruomeninių paslaugų prieinamumą Pertvarkos tikslinėms grupėms ir, svarbiausia, paslaugų atitikimą jų poreikiams.
- Apsvarstyti galimybes tobulinti socialinių paslaugų organizavimo savivaldybėse tvarką, sudarant NVO palankesnes sąlygas dalyvauti socialinių paslaugų teikime – užtikrinant didesnę jų veiklos vykdymo stabilumą ir lankstesnį apmokėjimą.

NAUJŲ FORMŲ BENDRUOMENINĖS PASLAUGOS PERTVARKOS TIKSLINĖMS GRUPĖMS

Paslaugos tėvų globos netekusiems vaikams

Daugumos naujų formų bendruomeninių paslaugų, skirtų tėvų globos netekusiems vaikams, **prieinamumas šalyje yra pakankamai didelis. 85 proc. savivaldybių dirba 198 budintys globotojai, visose šalies savivaldybėse įsteigti 66 globos centrai⁸, 60 proc. savivaldybių veikia 115 BVGN⁹**. Santykinai mažesnė geografinė aprėptis – **palydimosios globos paslaugos, kuri teikiama 38 proc. savivaldybių¹⁰**. Pastarosios teikime pastebima didelė regioninė atskirtis, kadangi daugelyje savivaldybių, ypač mažesnių, trūksta paslaugos teikimui reikalingų specialistų.

Šalia sparčiai diegiamų alternatyvių institucinei globai BVGN paslaugų **trūksta kitų socialinių paslaugų BVGN gyvenantiems tėvų globos netekusiems vaikams**, ypač paaugliams, kurie susiduria su papildomais iššūkiais. Ypač stinga kompleksinės pagalbos nusikalsti linkusiems, įvairių priklausomybių, emocinių ir elgesio sutrikimų turintiems bei nuo nusikaltimų nukentėjusiems vaikams (paaugliams). Pastebima **atskirtis vaikų dienos užimtumo paslaugų teikime**. Vaikų dienos centrų teikiamos paslaugos

⁸ 2020 m. vasario mėn. duomenimis.

⁹ 2019 m. IV ketvirčio duomenimis.

¹⁰ 2019 m. IV ketvirčio duomenimis.

daugiausiai skirtos socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams, nors dienos užimtumo paslaugų poreikis matomas ir šiai grupei nepriskiriamų vaikų tarpe.

REKOMENDACIJOS DĖL PASLAUGŲ TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIEMS VAIKAMS PLĖTROS

- Plėtoti kompleksinės pagalbos paslaugas nusikalsti linkusiems, priklausomybių turintiems, emocinių ir elgesio sutrikimų turintiems, nuo nusikaltimų nukentėjusiems tėvų globos netekusiems vaikams (paaugliams).
- Tobulinti psichikos sveikatos priežiūros paslaugų sistemą, pritaikant joje teikiamas paslaugas nusikalsti linkusių, įvairių priklausomybių, emocinių ir elgesio sutrikimų turinčių bei nuo nusikaltimų nukentėjusių tėvų globos netekusių vaikų (paauglių) poreikiams.
- Sudaryti galimybę vaikų dienos centruose lankytis tiek pažeidžiamų grupių vaikams (neįgaliems, tėvų globos netekusiems, socialinės rizikos šeimose augantiems), tiek šioms grupėms nepriskiriamiems, bet dienos užimtumo paslaugų poreikį turintiems (pavyzdžiui, kaimiškose vietovėse gyvenantiems) vaikams.
- Plėtoti palydimosios globos paslaugą, diegiant lanksčius šios paslaugos teikimo modelius – sudarant sąlygas paslaugą teikiančių specialistų mobilumui, užtikrinant specialistams tinkamas darbo sąlygas, reikalingų darbo priemonių prieinamumą ir adekvatų apmokėjimą.

Paslaugos asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia

Daugelio naujų formų bendruomeninių paslaugų, skirtų asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia, **prieinamumas šalyje yra mažas. 23 proc. savivaldybių** veikia **26 GGN, 22 proc. savivaldybių** teikiama **laikino atokvėpio** paslauga, o **AB, atvejo vadybos vaikams su proto ir (ar) psichikos negalia** bei **įdarbinimo su pagalba asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia** paslaugos teikiamos tik pavienėse savivaldybėse (**5–7 proc. visų**)¹¹.

Bendra **socialinių paslaugų** asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia **pasiūla šalyje yra ribota**. Tokią negalią turintiems asmenims turi būti užtikrinamos galimybės kūdikystėje gauti ankstyvosios reabilitacijos paslaugas, vaikystėje ir paauglystėje tinkamai integruotis ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo įstaigose, o suaugus gauti individualizuotas paslaugas bendruomenėje. Šiuo metu švietimo sistemą palikusiais tikslinės grupės asmenims prieinamų socialinių paslaugų įvairovė daugiausiai apsiriboja dienos užimtumo centruose teikiamomis paslaugomis, kurios **ne visada atliepia asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia poreikius**. Dabartinė **asmens sveikatos** (ypač psichikos sveikatos) **priežiūros paslaugų** sistema taip pat vertinama kaip **neatliepanti asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia poreikių**.

REKOMENDACIJOS DĖL PASLAUGŲ ASMENIMS SU PROTO IR (AR) PSICHIKOS NEGALIA PLĖTROS

- Plėtoti vaikų su proto ir (ar) psichikos negalia ankstyvosios reabilitacijos paslaugas.
- Plėtoti socialines paslaugas bendruomenėje gyvenantiems asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia ir siekti kuo didesnio lankstumo tiek teikiant tokias paslaugas (paslaugų teikimo formas ir laiką pritaikant prie realių tikslinės grupės poreikių), tiek užtikrinant jų kokybės kontrolę (diegiant mažiau formalizuotus paslaugų kokybės kontrolės mechanizmus).
- Tobulinti asmens sveikatos priežiūros paslaugų sistemą, pritaikant joje teikiamas paslaugas asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia poreikiams, įskaitant sąlygų GGN gyventojams gydytis ambulatoriškai savo gyvenamojoje vietoje sudarymą.
- Toliau plėtoti Pertvarkos metu išbandytas naujų formų bendruomenines paslaugas asmenims su proto ir (ar) psichikos negalia ir jų šeimoms.

¹¹ 2019 m. IV ketvirčio duomenimis.

VISUOMENĖS POŽIŪRIO Į PERTVARKOS TIKSLINES GRUPES POKYČIAI

Reikalingi globos sistemos Lietuvoje pokyčiai

2016–2019 m. **padidėjo Lietuvos gyventojų informuotumas apie vykstančią Pertvarką** ir, savo ruožtu, jų pritarimas globos sistemos pokyčiams. Analizuojamu laikotarpiu pagrindinės šalies gyventojų palaikomos globos sistemos pokyčių kryptys išlieka tos pačios – finansinės paramos savo neįgalius vaikus ar artimuosius namuose globojantiems asmenims didinimas ir tėvų globos netekusiais vaikais bei neįgaliaisiais su proto ir (ar) psichikos negalia besirūpinančių darbuotojų skaičiaus didinimas. Nepaisant to, lyginant su 2016 m., 2019 m. mažesnė visuomenės dalis teikia pirmenybę globos įstaigų struktūriniais pokyčiams (jų dydžio ir skaičiaus mažinimui ar jų uždarymui) bei **daugiau gyventojų akcentuoja poreikį tėvų globos netekusius vaikus ir neįgaliuosius su proto ir (ar) psichikos negalia integruoti į visuomenę.**

Gyvenimas šalia globos namų

2016–2019 m. pastebimai sumažėjo Lietuvos gyventojų, priešiška nusiteikusių bet kokio tipo globos namų steigimo jų kaimynystėje atžvilgiu, dalis. Nors abiem laiko taškais respondentai teikė pirmenybę vaikų globos namų įsikūrimui šalia jų gyvenamosios vietovės, 2019 m. tokią preferenciją išreiškusių apklaustųjų dalis buvo ženkliai mažesnė. Nepaisant to, šalies gyventojų, palankiai žiūrinčių į gyvenimą šalia bet kokio tipo globos įstaigos, dalis beveik nepasikeitė, o 2019 m. penktadalis respondentų apskritai nebuvo apsisprendę dėl savo požiūrio į globos namų steigimą jų kaimynystėje arba nebuvo linkę atskleisti savo nuomonės. Analizuojamu laikotarpiu gyventojų **nepalankiausiai vertinamas asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia (tiek suaugusiųjų, tiek vaikų) globos namų įkūrimas jų kaimynystėje** – šiuo atžvilgiu visuomenės nuomonės pokyčių nepastebima.

Savivaldybėse neigiamą aplinkinių (bendruomenės, kaimynų) reakciją dažniau iššaukė asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia apgyvendinimas GGN jų kaimynystėje, lyginant su BVGN tėvų globos netekusiems vaikams steigimu. Pagrindinis veiksnys, lemiantis **aplinkinių požiūrio į GGN gyventojus pokyčius, yra gyvenimo GGN kaimynystėje patirtis.** Sėkmingai asmenų su proto ir (ar) psichikos negalia integracijai į visuomenę yra reikalingos abipusės pastangos užmegzti kontaktą – tiek iš neįgaliųjų bei juos globojančių įstaigų, tiek iš bendruomenės.

Darbas ar mokymasis su Pertvarkos tikslinėmis grupėmis

2016–2019 m. ženkliai **padidėjo Lietuvos gyventojų, kurie galėtų dirbti ar mokytis su Pertvarkos tikslinėmis grupėmis, dalis.** Analizuojamu laikotarpiu palankiausiai vertinama perspektyva dirbti ar mokytis kartu su šeimose ar šeimynose globojamais (globotais) vaikais, o nepalankiausiai – su asmenimis, turinčiais proto ir (ar) psichikos negalią. Nepaisant to, pastebimas reikšmingas visuomenės dalies, kuri nenorėtų dirbti ar mokytis su proto ir (ar) psichikos negalią turinčiais asmenimis ir globojamais (globos institucijoje, šeimoje ar šeimynoje) vaikais, sumažėjimas.

Kai kuriose savivaldybėse pastebimas padidėjęs asmenų su proto ir (ar) psichikos matomumas bendruomenės veiklose ir išaugusi gyventojų tolerancija asmenų su psichikos ir (ar) proto negalia atžvilgiu, tačiau reikšmingoje dalyje savivaldybių **negalima išvelgti esminių pokyčių nei visuomenės požiūrio į šią tikslinę grupę, nei šios tikslinės grupės asmenų integracijos į visuomenę srityse.** Be to, dalyje savivaldybių nustatytas visuomenės požiūrio gerėjimas tik asmenų su proto negalia, bet ne asmenų su psichikos negalia, atžvilgiu.